

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻՒՄ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԻՆՆԵՒՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻՒՄ ՈՒՐԲԱԹ 15 ՄԱՅԻՍԻ 1859

ԹԻՒ 597

ԶՄԻՌՆԻՒՄ 15 ՄԱՅԻՍԻ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՏԻՌՈՒՄ

Պատերազմին հրատարակութիւնը և աւստ-
րիական ու զաղկապի զօրաց Սարտենիոյ երկիրը
մտնելը՝ ի սկզբան մեծ վախ պատճառեցին քա-
ղաքական անձանց և բոլոր հասարակութեան .
վասնզի ընդհանրապէս կենթադրուէր թէ Նա-
բոնի և Կայսեր միտքը աշխարհականութիւնը ընել
է և Նաբոնիոյ այժմեան կարգադրութիւնը աւ-
րել . մանաւանդ որ կրճատութիւն լինէր Վաղղիոյ
Ռուսիոյ հետ յարձակողական և պաշտպանողա-
կան գաղափարութիւն մը ըրեր է : Այսպէս ըր-
նէին նաեւ թէ Տանիմարգի տէրութեանը հետ
ևս միևնոյն գաղափարութիւնը եղեր է :

Այս կենթադրութիւնը Նաբոնիոյ լրագրութեան
ընդարձակ նիւթ մը եղաւ . որուն վրայօք զանա-
զան մեկնութիւններ կուտային , և մանաւանդ
Ռոսիոյ Վաղղիոյ օրագրութիւնը վստահութեամբ
կրճատատէր թէ Վաղղիոյ և Ռուսիոյ տէրու-
թեանց մէջ երկու գաղափար գաղափարութիւններ
եղած են , որոց նպատակը ուրիշ բան չէ կրնար
բայց միայն Նաբոնի մէջքին բաժնէ : Յայտ-
նի է որ այսպիսի կենթադրութիւն մը , եթէ
հիմնաւոր ըլլար , բոլոր աշխարհ տանիւն միայ
պիտի ընէր , և հասարակութեան սաստիկ եր-
կնալը առանց պատճառի չէր : Սակայն պաշտո-
նական պատճառութիւններ վրայ հասան և այս
երկու գաղափարներ : Վանդի Նաբոնի կառա-
վարութիւնը արժան համարեցաւ տեղեկութիւն
ներ խնդրել Ռուսիոյ կառավարութեանէն . և
ահաւաստի Վաղղի քաղաքի իշխանին պատասխանը ,
որ Ռուսաց արտաքին գործոց տեսուչն է :

«Չեմ ուրանար թէ կրնայ դաւար խոտու-
մը եղած ըլլալ ի մէջ Վաղղիոյ և Ռուսիոյ ,
բայց կրնամ հաստատուն կերպիւ աստիճանը

նեւ զձեզ թէ այս տնօրէնութիւնը ամենին
այնպիսի բան մը չարտադրէ որ զիարդ և իցէ
կերպիւ մեկնելով կարծիք մը տայ թէ Նաբոնիոյ
գէտ թշնամական գաղափարութիւն մըն է : Եթէ
լորտ Վաղղիոյ հարցունելու ըլլայ այս խնդ-
րոյն վրայօք , կրնայ վստահութեամբ վերոյիշեալ
պատասխանը տալ , և իմանձնական երաշխաւ-
րութիւնս կրնամ ցանկնմ ձեզ թէ գէպքերը
սուտ պիտի չհանեն անոր յայտարարութիւնը» :

Միտք Տիգրայէլին ևս , որ Նաբոնի կառա-
վարութեան անդամ է , այս խնդրոյն վրայօք ա-
պահովական բացատրութիւններ տուաւ . զորս
քիչ մը հետոյ պիտի հրատարակեմ :

Նաբոնիոյ կայսեր առ զաղկապի ժողովուրդն
ուղղած յայտարարութիւնն ալ կրճատաբար
կեմք առաջիկայ քաղաքական Տեսութեան վեր-
ջը . և մեր ընթերցողաց ուշադրութիւնը կը հրա-
ւիրեմք անոր վրայ : Վանդի Նաբոնի Վահագն-
աւթիւնը յայտնի կը դուրս գէնէ աշխարհակա-
լութեան պատերազմ մը չէ ըրածը . այլ խտրող
անկախութիւնը կուգէ ձեռք բերել , Նաբոնի
ընտանեան սկսեալ մինչև Նաբոնիոյ ծովը :

Այս ամենը զրուցումներէն կրնան ստուի , թէ
պատերազմը իտալական թերակողմէն դուրս
չեղելու մեծ յոյս կայ . և այս յոյսը հասարա-
կութեան սաստիկ վախը չափաւորելով՝ քաջա-
լութիւն մը տուաւ . և այն պատճառաւ է որ
աղկապի պարտամուրհակաց գինը , որ չափա-
զանց իջեր էին , սկսան բարձրանալ թէ Նաբ-
ոնի մէջ . և թէ ուրիշ երկիրները :

Մեծ տէրութիւնները՝ այսինքն Ռուսիան ,
Նաբոնի և Նաբոնի վերտին հաստատեցին
իրենց զգուշութիւնը . բայց անոնցմէ իւրա-
քանչիւրը կը շարունակէ միշտ իւր զինուորական
պարտաւորութիւնները , ոպասելով պատերազմին
գէպքերուն և ճակատամարտութեան վախճանին :

Նաբոնիոյ Նաբոնի , իրեն փոխանորդ ձգելով
ի Փարիզ զիարարուհին , մեկնեցաւ խաղաղ
թաղու , ընկերութեամբ իւր կը զօրօրդւոյն հա-
բոնի իշխանին և մայիսի 12ին՝ ըստ նոր տու-
մարի , հասաւ ի Ղէնոյա . ուր մեծ ջերմեան
գութեամբ և ցնծութեան աղաղակներով ըն-
դունուեցաւ : Իւր մեկնելէն յառաջ , Նաբոնի Վ-
հագնաւթիւնը ամեն հարկաւոր տնօրէնութիւն
ները ի գործ դրաւ , որպէսզի մինչև տարւոյս
վերջ Վաղղիոյ զօրաբանակին պատրաստ զինու-
րաց թիւը 660 հազար հոգիի հասնի , գէտ գնե-
լու համար ամեն իսկուածոց և ամեն թշնամեաց :

Հաւաստի Նաբոնի կայսեր յայտարարութիւնը
Վաղղիացիք :

Նաբոնի , իւր զօրաբանակը Սարտենիոյ թա-
ղաւորին մեր գաղափարին հոգը անցնելով , պա-
տերազմ կը հրատարակէ մեզի դէմ : Եւ իւր այս
ընթացքովը ոտքի տակ կառնու գաղափարութիւն
ները , արդարութիւնը և կը պառնայ մեր սահ-
մանները մտնելու : Վանդի մեծ տէրութիւնները
բողոքեցին այս յարձակմանը դէմ : Ինչմոռէն
ընդունելով զպայմանները որ պիտի ապովորենին
զխաղաղութիւնն , ոչ որ գիտէ թէ ինչ կրնայ
ըլլալ պատճառը այս յանկարծահաս արշաւանաց :

Նաբոնի այն աստիճան հասուց գործքերը
որ պէտք է կամ ինքը ինչեւ մինչև Նաբոնի
ները , կամ խաղաղապետ ըլլայ մինչև Նաբոնի
կան ծովը . վասնզի խաղաղ մէջ որք իցէ վրե-
րիկ երկիր մի թէ անկախ մնալու ըլլայ , վստա-
մըն է իւր իշխանութեանը համար :

Մինչև ցայսօր չափաւորութիւնը իմ ընթաց-
քին կանոնը եղաւ . այժմ գործունէութիւնը
իմ առջի պարտքս պիտի ըլլայ :

Թե՛ղ Վաղղիան սպասողներ և համարձակ
զրուցէ Նաբոնի . Չեմ ուզեր աշխարհակալու :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՈՒՐԵՐԶ ՀԱՅՏԱԳԻՒ ՀԱՄԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԶՄԻՌՆԻՒՄ

ԿԵՑՈՒՆԵՐԻ ՏԵՐ ՄԱՅԻՍԻ

ԱՄՏՈՒՆԵՐԵՐԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՅՈՑ

Կաթողիկէ նոր Սիոնի յանգալէն ի գաղիք .
Երբորքեան ըզնեղանով շուրջ պարաւորը հոգեկիր .
Յիւր յեկեղանակ անկողնացք մարգարտահատը ի յերկիր
Յօգեցին , ոչ , շատ է մի այլ . . . , ինչ պարզեք երկնածիք :
Ի՛նչ ի զինն և դու Սիոնի Հայտատանայ վեհափառ ,
Յաջարհ բերիկ՝ ում գիւցողանց ահեղ սակերք կան պատկառ .
Ինչ՝ ուր որբոց Հարցն մերոց քաղցր ի քուն կայ և կաճառ ,
Ի՛ արին թագէ ըզհակոբեան ննջէ ըզքուն հրաշփառ :
Երանաւան ի տաճարին հաստալ սանդուղք երկնապուղ ,
Ինչտեսնին իւրային էջ ի տակեկաւն մարտամուղ .
Եղով արիւնանց էջ ընդ նըմա ընդ անընդել ընդ այն ուղ .
Տիւրի անձառ , էջ և Ստուամ . սուղան նեւորք յալ ի պուղ :
Ի՛նչիւմին հարսն անարատ անժամանակ փեսային ,
Իսմեալ ըզօտ իւր լուսակիցն յիշխանան աշխարհին ,
Մայր , ըստ Երգոյն , բերկրեալ արդուք լուսածընունդ արդանդին ,
Ինչորդուտն պճնեալ զարդուք՝ զարգարեցաւ ի Հօգին :
Տէրն տէրանց թողեալ անգէն զհաւաւաւոյն իւր անմահ
Թիս ի թեթեւ վերադնայր յանհրապէս իւր ի դահ ,
Ինչն ի հարս Հայտատանայ և սուրբ թագէ կառամահ
Ուղեյն լուսայ կուռ ըզկրնի եւ ընդ սանդուղն հորդեւ աահ :
Սրբաղանկից հոյքը ըզմիմանց կոխեալ շաւիղ լուսահետ ,
Ինչեալ ընդ հուր՝ անցեալ ընդ ջուր՝ վերձեմին ետ ընդ ետ .
Սուրբ շառաւիղն Պարթեական լուսանորդ Հայրապետ ,
Տիրանէր զիւրն ըզսերունդ և զաղքն ողջոյն ձգեաց զհետ :
Ոչ Ներսիսեանց ընտիր երաստք իրիզորիսեանց և այլոց
Ինթանութեայ սերօքից յապաղեցին ընդ սանդուղց :

Երկրաճեմ՝ ընդ աստիճանս վերելակէլ յերկնից ծոց ,
Օրագէլ անտի զարփիւ շնորհաց ի հիմաւուրց տուն Հայոց :
Ինչ վերանան արդ վեհ Հովուին Հինգերորդին Ներսիսեանց ,
Նորափետուր որդիք լուսայ առաքաւորին սրբութեանց
Տրամահաղորդ լային ըզվիշտս անարատի Սօր իւրեանց ,
Ի յեր մեծի Հայրապետին դեռ պըշտ յեալք անթափանց :
Իսկ ինչ զարեգակամբ երկիցս առեալ ըզջնան :
Կանգնին ոսկերք Ստուամատես Իսրայէլին մեր Հայկեան :
«Վի՛րք , գալէ սուրբ Վաքեալն , արիք սրդիք տուուձեան ,
Թաթափեցէ զիւրն սրգոյ , ոչ ևս եք որք անդարման :
Ողբոց լուսայ տուաւ սուրբ Հայր աղբամբ Հոգւոյն անքնին :
Ինչիւմին յապարիզիս ապրեցոյցից տապանին :
Ի որբութեան օճցին ի յիւղ ՏԵՐ ՄԱՅԻՍԻՍԻ գերարհին :
Կաթողիկոս հանուրց Հայոց նորոց յաթոռ մեր նախկին :
Ոչ ըզքարեայ կանգնել արձան Իսրայէլիս մընայ այլ ,
Սրբաղանկուր զի իւղ զըւարթ օճցէ զլուս վեհափառ :
Բոտ Վեհափառն Վարդան յալաց ի զգոտս իւղ թափեալ :
Նորոյ հօտիք նոր Հովուապետ ընծայեցի ձեզ դարձեալ :
Դասք անմահից սրցան յիշմից յօգահերձիկ շառափն ,
Հրաշխաւոյց բարձան սանդուղքն , էջ վարազոյր ի հիւն :
Ինչպիսեալ քոյ կոպուտակ կապտեաց յաչաց հոգաբուն
Նորահրաշ ըզտեսարան , զոր լուէ գըրիշ իմ նըրուն :
Ուրտի ըր յոյժ , Մայր սուրբ Վթոռ , ահա փեսայն գայ առ քեզ :
Ինչեւ օրհնան եւ ընդառաւ պճնեալ ի քո սուրբ բեհեզ ,
Իսրայէլեանց Վարդան արեալ զուղեյն հորդէ ասպարէզ ,
Հայկեան աշխարհ թիւրքո առնու , և սիրտ մառնին յողմէն :
Լուսն Օմիւնէ և վորժարանս երախտապարտ ձայն բառնան ,
«Վարդա ի Քէն , Հայր վեհափառ , տեսեալ բարիս և օճան ,
Որդիքս խնարհ հայցեմք յերկնից , հայցեմք ուխտիւք միաբան :
Յօղ կենսածիք ցօղել ի գլուխ Գլխոյդ աղբիս ըրութեան» :

Երգեաց Լ. Ս. Յ. Պալապանեան :

Վարդապետ Հայկաբանութեան Անդապեան վարժարանին Զմիւռնիոյ :

Թիւն, սակայն կուղեմ, առանց թուրութեան հաստատուն պահել իմ աղբային և առանդական քաղաքականութիւնս: Վաշնագրութիւնները 'ի գործ կը դնեն մայն պայմանաւ, որ ուրիշները պիտի չընծանեն զանոնք ինծի դէմ: Կը յարգեմ չէզոք տէրութեանց երկիրը և իրաւունքը, բայց համարձակ կը յայտնեմ իմ համակրութիւնս այն ժողովրդեան համար, որուն պատմութիւնը խառնուած է մեր պատմութեան հետ և այժմ կը հեծէ և կողբայ օտարին ճնշմանը ներքեւ:

Գաղղիան իւր ատերութիւնը ցուցուց ընդ դէմ անիշխանութեան. և խիստ մեծ կարողութիւն մը տուաւ ինձ զսպելու համար անկարգութեանց գրգռիչները և անուղղայ մարդիկը այն հին կուսակցութեանց, որոնք միշտ միաբանեցան մեր թշնամեացը հետ: Այսու ամենայնիւ Գաղղիան չհրաժարեցաւ իւր քաղաքակրթիչ պաշտօնէն. իւր բնական դաշնակիցները եղան միշտ այն աղգերը՝ որ մարդկութեան բարեխառնութիւնը կուղեն, և երբոր սուրը կը բաշէ, իւր նպատակը իշխել չէ, այլ աղատել:

Ուրեմն այս պատերազմին նպատակն է Իտալիան ինքնիրեն յանձնել, այսինքն անկախ ընել և ոչ թէ անոր իշխողը փոխել. և այս կերպիւ մեզի սահմանակից պիտի ունենամք բարեկամ ժողովուրդ մը, որ շնորհապարտ պիտի ըլլայ մեզ 'ի մասին իւր անկախութեանը:

Անկարգութիւնը արծարծելու համար չեմք երթար Իտալիա, և ոչ սրբազան Պապին իշխանութիւնը խախտելու համար. զոր վերստին իւր աթոռը նստեցուցինք. բայց աղատելու համար զնա օտարին ճնշումէն. որ ծանրացած է թերակղզւոյն վրայ, և նպատաւատուց ըլլալ հաստատելու համար այն տեղ զբարեկարգութիւնը՝ հիմնեալ 'ի վերայ օրինաւոր և գոհալցուցիչ օգտից:

Վերջապէս կերթամք այն ընտրելագոյն երկիրը որ այնչափ յաղթութիւններով պայծառացեալ է, մեր հարցը ոտից հետքը դնելու. և Աստուած տայ որ արժանի ըլլամք անոնց. Եւ տով մեր զօրաբանակին գլուխը պիտի անցնիմ. և կը թողուի 'ի Գաղղիա զկայսրուհին և իմ որդին: Կայսրուհին՝ օգնականութիւն գտնելով Մեծին Նաբոլէոնի վերջին եղբորը փորձառութեան և հաստութիւններէն, իւր բարձր պաշտօնը արժանաւորութեամբ 'ի գործ պիտի դնէ:

Կը յանձնեմ զանոնք 'ի քաջութիւնն զօրաբանակին որ կը մնայ 'ի Գաղղիա մեր սահմանադրութիւնները պահպանելու, ինչպէս նաև աղգին տունը տեղը պաշտպանելու համար: Կը յանձնեմ զանոնք աղգային պահպան զօրաց հայրենասիրութեանը. վերջապէս կը յանձնեմ՝ բոլոր ժողովրդեան որ պիտի շրջապատէ զանոնք այն սիրով և այն անձնանուէր զգացմամբ, որոց մեծամեծ ապացոյցները ամեն օր կընդունիմ:

Վաշնագրացարմէ ուրեմն և միաբան եղիք. վանդի մեր հայրենիքը դարձեալ պիտի ցուցնէ բոլոր աշխարհի թէ խորթացեալ չէ: Նախաւ նամութիւնը պիտի օրհնէ մեր ճգունքը. քանզի Աստուծոյ աջաց առջև սուրբ է այն պատերազմը որ հիմնեալ է 'ի վերայ արդարութեան, մարդկութեան, հայրենասիրութեան և անկախութեան: Թուրքիոյ պալատը, 3 մայիս 1859:

(Ստորագրեալ:) ՆԱԲՈԼԵՈՆ

Վաղղիացւոց կայսրը Նէոփա հասնելուն՝ ուրիշ յայտարարութիւն մըն ալ ուղղեց Իտալիոյ գաղղիական զօրաբանակին, որ հետեւեալն է:

Օյ՛ նուորք,

Փութացեալ եկայ ձեր գլուխը անցնելու, զձեզ 'ի մարտ առաջնորդելու համար: Պիտի երթանք օգնական և մարտակից ըլլալու ժողովրդեան մը որ իւր անկախութիւնը կը պահանջէ և պիտի ազատենք զնա օտարին հարստահարութենէ: Ասիկա սրբազան դատեմարտութիւն մըն է որ քաղաքակրթեալ ազգաց համակրութիւնը ձեռք բերած է:

Աւելորդ կը համարիմ ձեր պատերազմական եռանդը արծարծել. քանզի իւրաքանչիւր կայսրան յաղթութիւն մը միտքերնիդ պիտի բերէ: Հին Հռոմին նուիրական ճամբուն մէջ, մարմարի տիւրի վրայ արձանագրութիւններ կընէին յիշեցնելու համար ժողովրդեան իւր քաջագործութիւնները:

Տուրիւնները. նմանապէս, այժմ: Սոնտովի, Սարէնի, Լոտի, Վասթիլոնէ, Լըբոլէ, և իրիւրի քաղաքներէն անցնելով, ուրիշ նուիրական ճամբայ մը պիտի քաշէք, որ է լեցուն փառաւոր յիշատակներով:

Հաստատուն պահեցէք խիստ կը թուութիւնը որ զօրաբանակին պատիւն է, և մի՛ մոռնաք թէ այստեղ ուրիշ թշնամի չկայ բայց միայն անոնք որ ձեզի դէմ կը մարտնչին: Կուուոյն մէջ միշտ իրարու մօտ կեցիք, և մի՛ թողուք ձեր դասը՝ յառաջ վազելու համար: Օգոյշ լեռներ չափազանց եռանդեամբ յարձակումէն. քանզի այս բանէն միայն կը վախնամ: Կատարելագործեալ նոր զենքերը՝ հեռուէն միայն վտանգաւոր են, և չեն արգելուր որ հրացանի սլաքները, ինչպէս ուրիշ ժամանակ, օոսկալի զենքը ըլլայ գաղղիացի հետեւի զօրաց:

Օյ՛ նուորք, ամենքս ալ պարտքերնիս կատարենք, առ Աստուած զնեղովմեր մատահութիւն: Հայրենիքը շատ քան կը սպասէ 'ի մէնջ. և արդէն Վաղղիոյ մէկ ծայրէն մինչև միւս ծայրը այս բարեգուշտի խօսքերը կը ընդունին բարձրաձայն: «Իտալիոյ նոր զօրաբանակը արժանաւոր է իւր երէց եղբորը, (այսինքն գաղղիացի առջի զօրաբանակին իտալիոյ)»:

Նէոփա, 12 մայիս 1859, 'Ե. Թ.:

ՆԱԲՈԼԵՈՆ

Ստոր Տիգրայէլին՝ Պաքիսէմի կոմսութեան մէջ վերստին երեսփոխան ընտրուելէ ետեւ, ըստ սովորութեան ատենախօսութիւն մը ըրաւ իւր ընտրողաց առջև, և այժմեան քաղաքական արտաքին գործոց վրայօք երկարօրէն խօսեցաւ: Իսկ 'ի մասին կարծեցեալ դաշնագրութեան 'ի մէջ Ռուսիոյ և Գաղղիոյ, միտոր Տիգրայէլին հետեւեալ բացատրութիւնները տուաւ, զոր մեր ընթերցողաց աչաց առջև կը դնեմք, ինչպէս որ խոստացանք մեր քաղաքական Տեսութեան մէջ:

«Օրուցուեցաւ թէ գաղղիի դաշնագրութիւն մը եղած է Ռուսիոյ և Գաղղիոյ մէջ: Չեմ գիտեր թէ ուսկից էիաւ և տարածուեցաւ այս ձայնը, որ շատ դերդաստանաց կործանմանը պատճառ եղաւ, թէպէտեւ բոլորովին անհիմն էր: Վանդի Գաղղիոյ և Ռուսիոյ մէջ գաղտնի դաշնագրութիւն մը չկայ, այլ խոստումն մը կամ յանձնառութիւն մը, զոր յիշեալ տէրութիւնները ամենին պարտաւոր չեն հազորդելու մեզ, թէպէտեւ Գաղղիոյ արտաքին գործոց տեսուչը կամեցաւ հազորդել մեզ զայն: Ի՞նչ կրտէ այս պայմանագրութիւնը, ի գիտութեան հրատարակութեան պատերազմի մը 'ի մէջ Գաղղիոյ և Աստրիոյ, Ռուսիան խօսք կուտայ, նոյն պայմանագրութեամբ, գիտողութեան զօրաբանակ մը յուղարկել Վերմանիոյ սահմանագլուխը: Ռուսիան անտարակոյս իրաւունք ունի այս զօրաբանակը իւր սահմանագլուխը յուղարկել, ինչպէս որ Անգլիան իրաւունք ունի մեծագոր նաւատորմի մը Սիւրբերկական ծովը յուղարկելու: Ռուսիոյ նպատակը՝ առաւելագոյն խաղաղութիւնը ապահովելն էր քան թէ պատերազմ փնտռել: Կրճառուցանեմ ձեզ նաև թէ խնդրեցինք Վաղղիոյ և Ռուսիոյ տէրութիւններէն որ կերպապէս յայտնեն մեզ թէ արդեօք մէջերնի դաշնագրութիւն մը կ'ոյ պատերազմ ընելու Վերմանիոյ դէմ: Ինչպէտեւ գեապանական բաւախօսութեանց ճիշտ կանոններուն նայելով իւրաւունք չունենինք այս հարցումը ընելու 'ի վերայ այս ամենայնի խիստ որոշ և խիստ անկեղծ պատասխան մը ընդունեցանք, թէ այսպիսի դաշնագրութիւն մը չկայ և երէք չենդրուեցաւ: Գիտէք թէ որչափ հարկաւոր էր իրիւք չընենէլ այս բաները: Օրուցուեցաւ նաև թէ գաղտնի դաշնագրութիւն մը եղած է Տանիմար, գի և Գաղղիոյ մէջ, Այս բանին վրայօք բացաւ:

(1) Սոնտովի՝ Սարտենիոյ երկիր է. որուն շրջանները Մեծն Պոնաթարթ 1796ին յաղթեց Բիւնդուէրեոյ, և գաղղիացի Սուլթան զօրապետը 1799ին 40 հազար սպասաւոր զեղայիներ ցրուեց այն տեղ: Սարտենի գիւղաքաղաք մըն է Անգլիանդիոյ մօտ. ուր 1800ին Պոնաթարթ յաղթեց Աստրիացւոյ. որոց հրամանատար էր Մէլաս զօրապետը: Լոտի՝ Լոմպարդեան Ալենտիոյ թագաւորութեանը կը վերաբերէ, որուն տիրեց Պոնաթարթ 1796ին զինի հաշակաւոր պատերազմին Լոտի կամովին: Վասթիլոնէ և Արբոլէ հռչակաւոր եղան 'ի պատճառս յաղթութեանց զորս գաղղիացիք ըրին Աստրիացւոյ վրայ 1796ին: Իրիւրի մէջ ևս 1797ին Մեծն Պոնաթարթ մեծ յաղթութիւն ըրաւ Աստրիացւոյ վրայ:

տրութիւններ ինդրեցինք Տանիմարի կառավարութեանն. որ փութացաւ պատասխանելու մեզ թէ բոլորովին անհիմն է այս ձայնը:

«Յուսամ թէ կատարելագոյն չէզոք պիտի մնամք, բայց և այնպէս վեհափառ թագուհւոյն կառավարութիւնը միտք ունի նաւատորմի մը պատրաստութեամբ (անշի նեղուցը մնալու համար, բաց այն նաւատորմիցէն որ մօտեցաւ յուղարկեցաւ 'ի Սիւրբերկական ծովը, որպէսզի մեր աղգային պատասպարութիւնները զօրեղ և աղգու վիճակի մը մէջ գտնուին»:

Ստոր Տիգրայէլին՝ իւր ատենախօսութեան վերջը հետեւեալ յուսադրական խօսքը զրուցեց:

«Յուսամ թէ դժբաղդ պատերազմը որ բացուեցաւ, կընայ՝ Անգլիոյ աղգեցութեամբ, կարճատեւ ըլլալ: Յուսամ նաև թէ սահմանաւոր պիտի ըլլայ իւր ընթացքին մէջ և տեղական ըստ էութեան: Յուսամ վերջապէս թէ զինի քանի մը ճակատամարտութեց, Գաղղիան և Աստրիան պիտի հասկընան թէ կը վայել, օգնութեամբ աղգեցութեան այն անձանց որոնք իրենց քաղաքական կերբերէն շնաւաճեցան, վախճան մը տալ պատերազմին և ապահովեն իտալիոյ լաւագոյն կառավարութիւնը և միանգամայն բոլոր աշխարհի խաղաղութիւնը»:

Լրագրոյն նախընթաց թուոյն մէջ համառօտիւ ծանուցինք վսեմափայլ Լորու Մեքլեոֆ հայկազուն զօրապետին առաջին այցելութիւնը առ վեհափայլ սրբազնատուրը Վաթնոյիկոն:

Այս պաշտօնական ընդունելութիւնը Կոնտանդնուպօլսոյ Սիւրբաղի մեծարքայ (յուսուֆեանց գերդաստանին ընդարձակ ու գեղեցիկ տունը եղեր է, որ Լորին բարձր Արքայնութեան տանը մօտ է:

Կայսերական հրաւիրակ յիշեալ վսեմափայլ զօրապետը՝ այս բարեպատեհ առթիւ հետեւեալ համառօտ ատենախօսութիւն ըրեր է:

«Չերդ բարձր Վեհափայլութիւն:

«Փոխարքայն Կովկասու, բարեհաճութեամբ թագաւոր Կայսեր իմոյ, եզ 'ի վերայ իմ գրագոր պարտաւորութիւն քալ 'ի կոստանդնուպօլսի, և 'ի դիմաց ամենայն Հայոց Ռուսաստանի շնորհաւորել Արքայնութեան ձերու՝ զհաստատութիւն ձեր յօգոստափառ Կայսերէ 'ի կաթողիկոսութիւն ամենայն Հայոց, հրաւիրել զձեզ 'ի սուրբ Աթոռն Ալմիաճնի և ուղեկից լինել Արքայնութեանց յամենայն սահմանս Ռուսիոյ: Երջանիկ համարիմ զանձն իմ, որ այսօր՝ առ 'ի կատարել գեղեցակի 'ի վերայ իմ պարտաւորութիւն, շնորհ ունիմ ներկայանալ Վեհափայլութեան ձերում և եռանդեամբ հոգւոյ համբուրել զսուրբ Ալմիաճն»:

Արքայնատուրը տէր Վատթէոս կաթողիկոսը պարագայիս յարմար խիստ գեղեցիկ պատասխան մը և իւր քահանայապետական օրհնութիւն տալէ ետեւ, Կուսուֆեանց յարգոյ տէր Տիգրան երիտասարդ ազնուականը յետագայ տոնէ նաբանութիւնը ըրեր է 'ի դիմաց ներկայ գտնուող Ամիրայից և աղգային երեսփոխանաց առ վեհափայլ կաթողիկոսն և առ վսեմափայլ հայկազուն զօրապետն:

Վեհափայլ սրբազնապոյն Հայրապետ,

«Անեղբայ ըլլալով թէ Չեր Վեհափայլութեան հայրախնամ սիրտը 'ի՞նչ աստիճան բերկրութեամբ յուղեալ է աս միջոցիս, իւր բոլոր տիրք ժողովուած տեսնելով մայրաքաղաքիս մէջ գտնուած աղգային երեւելի իշխանաւորաց և բոլոր հասարակութեան պատգամաւոր աղգասէր յարգելիները, հրաման խնդրեմք Չեր Վեհափայլութենէ մեր զգացած անպատում բերկրութեանց հաւաստիքն ալ՝ մէկ քանի խօսքով յայտնել առ վսեմափայլ Լորու Մեքլեոֆեանց զօրապետն, որ ներկայացուցիչ է աստ մեր Ռուսիաբնակ ամենասիրելի աղգայնոց:

«Տէր զօրապետ,

«Այո, ձեր ներկայութիւնը կը կնակի ուրախութեանց առիթներ կը մատակարարէ մեզ: տեսնելով նախ՝ ձեզի նման աղգասէր իշխան մը արժանաւորապէս վարձատրեալ օգոստափառ ինքնակալին ամենայն Ռուսաց, և նոյնպիսի մեծարանօք պատուեալ մեր օգոստափառ Ռուս

Թանկն, որ ամենամեծ պատիւ մը, ինչպէս միտք մըն է մեր ազգին համար, որով կրնամք պարծիլ այսօր և մեծարել յօտար ազգաց: Եւ երկրորդ՝ մեծ է մեր ուրախութիւնը՝ սրտերն ուս մէջ արթննալով այն քաղցր յիշատակը, որ Նոբին Վեհափայլութեան Ստեփան սրբադիւանդոյն կաթողիկոսին՝ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ սուրբ Սուսանորջայ առաքելական աթոռը բարձրանալուն ընտրութեան աւետիսը մեզի պարգեւեց: Վասնզի Նոբին Վեհափայլութեան ընտրութեան մասին, մեր Ռուսիայեան եղբայր հետ ունեցած համաձայնութիւնն ամենամեծ հաւատարմութեան պահանջած սիրոյն և միաբանութեանը, որնոր անհրաժեշտ կերպիւ կարեւոր է այն լուսաւոր պողոտային մէջ մտնել յանկաջող ընկերութեան մը:

«Ուրեմն ուրախութիւն զգալու և մխիթարութիւն յուսալու իրաւունք ունիմք, Տէր զօրապետ, տեսնելով ամենայն Ռուսաց և Տաճկաստանի օգոստափառ ինքնակալներուն մեր ազգին վրայ ունեցած համարումնին, որնոր այս առթիւ աւելի փառաւոր կերպիւ յայտնեցին մեզ, և որոց բարեկամական յորդորութիւնները ազգերն ուս յառաջդիմութեան էական միջոցն է:

«Վեր ազգը՝ ի վաղուց հետէ իւր հաւատարիմ ծառայութեանը փոխարէն վերոյիշեալ օգոստափառ ինքնակալներուն հայրազօրով իր նամքներն առատապէս վայելած է. և որովհետեւ Նոբին Վեհափայլութիւնը կրպատուի ընդ մեզ դարուս պահանջած լուսաւորութեան շաւղին մէջ մտնել, և հոն գիմելու համար կարեւոր եղած առաջին քայլափոխ արդէն ըրած ըլլալով, ազգերն իս կրկնատանայ ամեն ժամանակ այս քաղցր պտրտաւորութիւնը կատարելու համար ամենայն ջանք գործի գնել, խնդրելով ձեռն, Տէր զօրապետ, որ ազգերն ուս այս բարի զգացմանց Թարգմանը ըլլաք օգոստափառ ինքնակալաց քով՝ որոց կայսերական անգին կենացը և յարատեւ բարեկամութեանը համար յանկաջող և միշտ ազօրօգը եմք»:

Ի պատասխանի այս ատենախօսութեան, վսեմափայլ Վեհափայլ զօրապետը հետեւեալ պատուական խօսքերը զրուցեց է:

«Վերապէս:

«Յորմեռէ ազգս Հայոց վայելէ զպաշտպանութիւն Օսմանեան և Ռուսիոյ մեծագոր տէրութեանց, դուք ինչ հաւատարմութեամբ իւրով արժանի եղեալէ վստահութեան և համակրութեան նոյն: Յատուցուք ուրեմն պահել միշտ և առաւելելով զայս պարճանք ազգիս՝ հաւատարիմ կալով խաղաղ՝ դուք ձերում թագաւորի և մեք մերումն, և այսպէս կատարելով զպարտաւորութիւն մեր, յառաջդիմեցուք ընդ շաւղը քաղաքակրթութեան դարուս»:

Վսեմափայլ Վեհափայլ զօրապետը իւր որդիական ջերմեւանդ յարգանքը վեհափայլ կաթողիկոսին մատուցանելու երթալէ յառաջ, ամենապատիւ տէր Վեհափայլ սրբադիւան Պատրիարքին առ ինքն ըրած այցելութիւնը հատուցանելու գացել է ի պատրիարքարանն Հայոց, ընկերութեամբ արքունի վառօդապետ վսեմափայլ Տատեան Պօղոս Վէյն:

Եւս սուրբ Նոբին Վսեմութեանը արժանաւոր մեծարանք ըլլալէ ետեւ, սրբադիւան Պատրիարքին հոգեւոր որդի արժանապատիւ Վետրոս վարդապետը յետագայ ատենախօսութիւն ըրեր է:

«Վսեմափայլ զօրապետ,

«Հնորհիւ առատապաշտ ինքնակալին մերոյ օգոստափառ Սուրբ Ստեփան (Վսեմութեանը) կայսեր հաստատեալ պատրիարքարանն՝ կեդրոն ազգային կառավարութեան Հայոց թուրքաստանի՝ անպատու մերկրութեամբ ցնծայ այսօր՝ տեսանելով յինքնան զձեռք վսեմութիւն հրամանաւ վեհափառ ինքնակալին Ռուսաց՝ հրաւիրակ եկեալ նորնոր սրբադիւան Հայրապետի և քահանայապետի ամենայն Հայոց: Ուրախ մեք այսօր Հայքս ազգովին՝ տեսնելով ի պատրիարքարանն զձեռք գերազանցութիւն, այր մեծահոգի համբաւ պայծառ բարեմասնութեանց քաջածանօթ էր համայնից: Ներկայ լինուք, Տէր, զի Նոբին Վեհափայլ ազնուափայլ գեր

գաստանիդ պանծալի անուն դարուց ի դարափառք և պատուով յիշատակեցի և ձերգ այս պատուաւորական այցելութիւն անմոռանալի մնացէ: Ուստի չնորհաւորելով զբարեկաման գալուստ ձեր, և յայտնելով զսրտից մերոց ուրախութիւն և զնորին բարձր Վերադիմութեան հոգեւոր Հօրն իմոյ մշտնջենաւորապէս աղօթող և օրհնող լինելն ծանուցանելով ձերումը պայծառափայլութեան, զբերկրութիւն Սրտի և զնորհակալութիւն համայն ազգայնոցս նուիրեմք ձերում՝ ազգասէր վսեմութեան»:

Վսեմափայլ Վեհափայլ հայրապետը զօրապետը հրաւիրեալ ըլլալով, բարեհաճեր է գիշեր մը Վեհափայլ արքունի վառօդապետ Տատեան վսեմաշուք Յօհաննէս Վէյն տունը մտնելով, ընթերթ այնտեղ ընել ընկերութեամբ վեհափայլ սրբադիւան կաթողիկոսին և հետեւեալ օրը, նոյն գեղին Հայոց եկեղեցւոյն մէջ սուրբ պատարագին ներկայ գտնուելէ ետեւ, արքունի ճարտարապետ վսեմաշուք Պալեան կարապետ ամիրային տունը ճաշեր է. ուր սեղանակից են եղեր սրբադիւանք քահանայապետը, սրբադիւան Վեհափայլ սրբապետը և ազգին գլխավորները:

Նոբին Վսեմութիւնը այցելութեան գացեր է նաեւ բարձրապատիւ Վեհափայլ սրբապետին, արտաքին գործոց տեսուչ Պուտտ փաշային, պատերազմի պաշտօնէին, Թանգմանի ժողովոյն նախագահ Վեհափայլ իւրաքանչիւր փաշային և ուրիշ երեւելի պաշտօնատարաց. որոնք մեծ մարդասիրութեամբ և արժանաւոր յարգանքով ընդունել են զյիշեալ կայսերական հրաւիրակը:

Վեհափայլ զօրապետը անցեալ ամսոյ 28ին օրը ընկերութեամբ Ռուսիոյ գեսպանին փոխանորդ Վալանթին Իշխանին, Տրմապարճէի կայսերական պալատէ երթալով, պատիւ ունեցեր է օգոստափառ Սուրբ Ստեփան ներկայանալու. որ մարդասիրական ընդունելութեամբ մեծարեր է:

Վեհափայլ իւրաքանչիւր գեսպան սրբափայլ Վեհափայլ փառաւոր հայկերոյթ մը ըրեր է ի պատիւ վեհափայլ սրբադիւանք կաթողիկոսին և Վեհափայլ Հայ զօրապետին, Պեղողի Նեքղիոյ պալատը, ուր սեղանակից են եղեր Ռուսիոյ գործակատարը, Վեհափայլ գեսպանը և արքունի վառօդապետ Տատեան Պօղոս Վէյն:

Ի տնոնէն հետեւեալ յօդուածը կը յուղարկեն մեզ, լրբարայ մէջ հրատարակելու համար:

«Վեհափայլ Վեհափայլ հրաւիրակը»:

Եթէ կարելի ըլլար ի հաշիւ արկանել զթիւ մեռելոց, զորս ընդհանրապէս բնական մահուամբ մեռեալ կանուանեմք, այս հաշուին եղրակացութիւնը պիտի զարմացնէր զաշխարհ ամենայն: Նոսութիւնը քանիչ և աւելիչ գործակալ մը չէ, ինչպէս որ կրկնապարհ մեզ զայն հասարակօրէն. այլ ընդհանրապէս մեծ զօրութեամբ կրմաբառի հիւանդութեանց գէմ. և այսպէս յաճախակի պիտի չյաղթուէր, և թէ թունաւոր գեղեր չգործածէին: Երբոր բնութիւնը օգնութիւն կը գտնէ Հիւանդութեան գեղէնէն, միշտ յաղթող կը հանդիսանայ: Եւս սրան չէլի գեղերը կենսական զօրութիւնը կը հաստատեն և արեան մէջ փրկարար սկզբունք մը կը մտնեն, որոց որեւիցէ հիւանդութիւն չկրնար գէմ գնել: Յիշեալ գեղերէն արեւելքը ամեն երկրներու մէջ՝ իրաւոր զարմանալի եղան. բայց կրտարակուսիմք, որ անոց հոգաւոր գտնի կարող ըլլայ ցուցնելու երկիր մը. ուր Սպանիայէն և հարաւային Ամերիկայէն աւելի մեծ յաղթանակներ ստացած ըլլայ: Վիտեմք որ աշխարհիս ամեն կողմը և ամեն կարգի հիւանդութեանց մէջ, այս գեղերը հրաշքներ գործեցին և թէ յատկապէս յարմարեալ են յաճախ երկրներուն և անոց որ գրացի են լեւու ու մեծ գետոց:

Իւր մեծ գրքոյն մէջ ի վերայ Ամերիկայի, Վենէթ հիւանդակ ակնարկութիւն կրնէ քանի մը տղմալից և խոնաւ երկրներուն որ գետոց եղերը կը գտնուին, և կընտրուէ անոց բնակիչները որ մեծ հոգ տանին բարեւոր վիճակի մէջ հաստատուն պահելու մարտնչական գործիքները: Եթէ Հիւանդութեան գեղերը ծանուցեալ ըլլային այն ժամանակը, տարակոյս չկայ թէ յիշեալ

հեղինակը պիտի յորդորէր ամեն ջան երկրներէն բնակիչները որ գործածեն նոյն գեղերը: Ըստորում, ինչպէս կը վկայեն անոնք ամենքը որ այս գեղահաստերը, գործածեր են, ասոնք են միմիայն գարմանը բարեւոր վիճակի մէջ պահելու մարդոյս մարտնչական զօրութիւնը (սիսթէմ): Իսկ արտաքին հիւանդութիւնները ամենին չեն կրնար գէմ գնել սպեղանիին գործածութեւն:

Իրաւունք չունիմք նշանակելու մեր՝ ընթերթ յօդաց գեղերը որ պարտ են աւելուլ, սակայն կըսելով զմեծ յառաջդիմութիւնները զորս Հիւանդութեան գեղերը ընդին, այս երկու հետեւեալ թիւները կը հանեմք. այսինքն կամ այս գեղերը իրիստ մեծ ու բարեյաջող ազգացութիւն ունին, կամ աշխարհ ամենայն խաբուած է: Բայց առաջին հետեւեալ վրայ մեք հաստատուն ըլլալով, ըստորում աւելի բանաւորն է. կը յորդորեմք մեր ընթերցողները որ վստահութեամբ գործածեն այսպիսի հոգաւոր գեղերը:

Նիւէյ զօրապետը, որ Ռոմպարտեան Վեհափայլ թագաւորութեան զինուորական և քաղաքական կուսակալն է այժմ և վերին հրամանատար Աստրիոյ երկրորդ զօրաբանակին, յետագայ յայտարարութիւնը, ուղղեց առ Ժողովուրդն Սարտենիոյ:

Ձեր սահմանադրականներէն անցնելով, և ձեր երկրը մտնելով, մի կարծեք, Ժողովուրդ Սարտենիոյ, թէ ձեզի դէմ կուղղեմք մեր զինքը: Այլ ընդդէմ կործանիչ կուսակցութեան մը, որ թէպէտ բազմաթիւ չէ. բայց զօրաւոր իւր յանդիմութեամբ, որ կը ձեռն զձեռ իւր բռն նոսրեմք, որ խաղաղասիրական խօսքերով ականջ չկախէր, որ վնաս կը հասցնէ իտալական միւս տէրութեանց իրաւանցը, նմանապէս Աստրիոյ իրաւանց:

Կայսերական արձուանկար դրօշակները, եթէ ի հասանելի կողմէնք զնոսա առանց բարկութեան և առանց ընդիմութեան, պիտի բերեն ձեզ զբարեկարգութիւն, զհանգրտութիւն և զապաւորութիւն: Խաղաղասէր քաղաքացիներ այս հաւատարմութեամբ թէ ազատութիւնը, պատիւը, օրէնքները և մասնաւորաց հարստութիւնները պիտի յարգուին և պիտի պաշտպանուին իբրեւ նուիրական և անբռնաբարեւի բաներ: Եւ իմ այս խօսքերուն երաշխաւոր կրնայ ըլլալ հաստատուն կրթութիւնը, որ կայսերական զօրաց մէջ հաւասար է իրենց քաջութեանը:

Իմ օգոստափառ կայսեր և տեսաւ իմոյ վեհ հանձնական զգացմանց Թարգմանը ըլլալով ձեր առջեւ, կը փութամ ձեր երկրին վրայ սպասելու ժամանակը, յայտնելու կրկնել, թէ այս պատերազմը ոչ ընդդէմ Ժողովուրդից և ոչ ընդդէմ ազգաց է. այլ ընդդէմ գործուիչ կուսակցութեան, որ ազատութեան ճշմարտանման գիմակին ներքէ կարող պիտի ըլլար վերջապէս ազատութիւնը ընթելու, եթէ զօրաբանակաց աստուածը՝ արդարութեան ալ աստուածը չըլլար: Եւս բոր ձեր և մեր հակառակորդ յաղթուի և բարեկարգութիւնը ու խաղաղութիւնը հաստատուի: Դուք որ այժմ կրնար անուանել զմեզ ձեր թշնամիները, քիչ ժամանակէն, ձեր աղատչաց և ձեր բարեկամաց տեղ պիտի գնէր զմեզ:

(Սարագրեալ): ԿՈՍՍ ՃԻԻԼԵՏԵ

Վեհափայլ հաստաւոր Վեհափայլ թէ Աստրիոյ արտաքին գործոց տեսուչ Պուլ կոմսը իւր հրաժեշտը մատուցեր է կայսեր: Եւս անակնկալ գէպքին զանազան պատճառ կուտան ոմանք կրնեն թէ յիշեալ պաշտօնատարը իւր խաղաղասիրական զգացմանքը չկրնալով յառաջ տանել կայսեր մասնաւոր խորհրդանոցին մէջ, որտաւորեր է ետ քաջուիլ իւր պաշտօնէն: Ուրիշները կրնեն թէ. որովհետեւ Ռուսիոյ արտաքին գործոց պաշտօնեայ Պորթլանտի իշխանին և Պուլ կոմսին մէջ հակադրութիւն մը կը տիրէ Վերմի պատերազմին ի վեր, աս վերջինը քաջուեցաւ, որպէսզի Աստրիոյ կառավարութիւնը կարող ըլլաւ մտերիմ յարաբերութիւններ հաստատել Ռուսաց կառավարութեանը հետ, որ ամենահարկաւոր են ալժմեան խիստ դժուար սյարաքայից մէջ:

